

I

PROIECTUL DE CONSTITUȚIE DIN 1822

INTOCMIT SUB TITLUL :

Cererile cele mai însemnătoare ce se fac din partea obștiei Moldaviei în atocmire cu cele cuprinse prin obșteasca jalbă sa, trimisă către prea înnalțul Devlet și în temeiul sfântului și înnalț împărătescului ferman ce s'a slobozit la . . . . . ca să fie obștește sfințite aceste cereri, spre a sluji pământeștei ocârmuiri de temelie până se va putea înființa pravila țarei într'o desăvârșită alcătuire.

Pontul I-ii. Norodul Moldaviei, ca un norod ce din învechime și până astăzi a avut și are sfințit privilegiul slobozeniei și acela al volniciei de a se oblădui cu ocârmuitorul său și cu pravilele țarei supt umbrirea prea puternicei împărății căreia este supusă, cere de a aveà și folosința acestui privilegiu întru deplină legiuire cele căzute a dreptăței și în păzirei celei datornice a sa supuneri și a credinței sale către prea înalțul Devleat, adecă :

2-le.—Să'și aibă întru nestrămutare viață stăpânitoare a pravoslavniciei credințe creștinești a răsăritului, spre a urmă cu toată slobozenia după rânduețele ei cele legiuite și

---

Ad 1: Autonomia în privirea ocârmuirii prin Domn deosebit, recunoscută prin hațișerifurile (nu tractatele) de închinare și mai ales prin practica neînțetată. Deși această autonomie a fost știrbită, înlocuindu-se alegerea Domnului prin numirea lui, și Domnul național prin străinul, principiul Domniei deosebite n'a fost nici odată încălcat. Țările române n'au fost pașalâcuri. (Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiaună*, II, pp. 108, 195, 514 și 516).

Ad 2: Autonomia religioasă, respectată de Turci mai mult decât cea politică. Turcii n'au făcut nici odată geamii pe pământul românesc.

obiceinuite în pământul acesta; să fie suferiți însă toți cei de alte credinți, după obiceiul din vechiu păzit în pământul acesta, de a avea slobodă lucrare credinței lor, încât nu ar mijloci sub pricină de legi din partea acelora vre-o atingere de vătămare în credința pământească.

toare și nemișcătoare, volnic fiind fiește cine de a hotărî precum îi va plăcea pentru dreapta avere a sa, pentru rodurile ostenelelor și a iscusinței, și nesupus fiind către aceea vre-unei altei îndatoriri decât cea sfințită de pravilele țarei.

4.— Sa nu poată fi nimenea oprit de a face cele ce nu vatamă pravilele.

5.— Să nu poata fi nimenea lipsit de vre-o parte din averea sa fără slobodă voința sa, afară numai de are vre-o întâmplare când o neapărată obșteasca trebuința pravilicește îndreptațita o va cere aceasta; dar și atunci dupa ce i se va face o despagubire potrivita cu lucrul ce sa va cere a i se lua.

6.— Să nu poată fi nimenea învinovațit, rădicat la închisoare sau pedepsit decât numai întru întâmplările hotărâte pînă pravila și după formele pravilei.

7. Tot acela ce să va chema sau s'a rădică din porunca după hotărârea pravililor și a formelor ei să sa supue îndată; iar împotrivirea să fie cunoscuta de vinovăție și să supue judecăței pravilicești.

8. Tot cela ce va cuteza vre-o lucrare în potriva cuivă nevolnicita în pravilă și în formele pravilei, fie macar și judecator sau stăpân aceluia, precum și tot cela ce ar

Ad 3: Respectul proprietății, principiu adese ori încălcat în vremile mai vechi. Chiar dacă lăsăm la o parte dreptul de confiscare și nevoia de ași reinnoi uricele de proprietate la suirea fiecărui Domn nou în scaun, încă amintim abuzurile comise în proprietatea mișcătoare. Ori-ce curier al Domnului sau al Turcilor avea dreptul să iea calul celui întâiu om ce'l întâlnește pe drum, dacă animalul era mai bun sau mai odihnit ca al lui. (Xenopol, *op. cit.*, V, p. 526.)

Ad 5: Principiul exproprierei pentru cauză de folos public, introdus pentru întâia oară în așezămintele Românilor.

Ad 6: Un fel de *habeas corpus acta*, principiu iarăși cu totul necunoscut vremilor mai vechi cari lăsau, nu numai libertatea omului, dar și viața lui, la bunul plac al ocărmitorului. (Xenopol, *op. cit.*, II, pp. 151, 153 și III, p. 585.)

Ad 8: Principiul egalității înaintea legii, cu desăvârșire străin obiceiurilor vechi. *Fără ategere de obraji*, rostire cu totul necunoscută în țările române, unde totul atârna până atunci de considerațiunea *obrazelor*. Ba articolul este îndreptat chiar în contra celor ce dețin puterea, de îndată ce ar întrebuița-o în contra pravilei.

îndemnă, ar unelti, ar iscăli, ar săvârși sau ar porunci a se săvârși ori ce altă faptă neiertată în pravilă și numai după volnicia și plăcerea cea de sine, să fie supus vinovăției și judecăței pravilicești, fără alegere de obraji.

9. Pentru tot cela ce se va învinovăți cu vre-o faptă, și mai înainte de a se dovedi fapta vinovăției lui, trebuința ar cere neapărat de a se pune la închisoare, toată asprimea cea de prisos peste trebuința siguranței despre persoana lui sa fie oprita și neiertată.

10. Tot cela ce s'ar atinge de cinstea altuia sau prin graiu sau înscris sau prin oricare altă mijlocire în chip ocarnic, batjocoritor sau defăimător, precum însuși cei trimiși cu porunci din partea zabeților, a judecătorilor și a orice dregător, daca vor păși din cuprinderea poruncei și să vor atinge de cinstea persoanei sau îi va face altă asemenea suparare nevolnicita, să fie supuși fară iertare praviliceștei certări.

11. Tot cela ce va face intrigă (sic) și spionlâc, prigonire sau viclenie, precum și tot cela ce ar ridică turburare sau răzvrătire împotriva binelui patriei, sa fie neapărat supus pedepsei pravilicești, asemenea urmându-se și pentru cei ce ar cuteză vrê-o silnicie asupra persoanei obladiitorului.

12. Nici un fel de slujba obștească, nici de judecatorie, nici de zabetlâc, nici de ori-ce altă trebuință sa nu se socotească de clironomie sau de chiverniseală, și nici sa se dee vre odinioara subț acest fel de socotință.

13. Lucrarea pământului în tot chipul, meșteșugurile, deschiderea de fabrici de ori-ce trebuință, precum și alcătuitura (sic) de iscusinți cele nevinovate și tot felul de negustorie sa fie neoprta în pământul Moldovei, slobode fiind produsele pământului de ori-ce fel a trece și peste hotar, afară din țară, spre folosul alișverişului țarei, fara să fie supusă vre-unei dări sau altei îndatoriri, afară de cea a vamei legiuită, precum și înlauntrul țarei de a se alișverişui, aceasta fara nici o îndatorire de plată, ase-

Ad 9: Deosebire între preveniți și osândiți, care însă nici astăzi, din lipsă de închisori sistematice, nu este adusă la desăvârșita îndeplinire. (*Raportul asupra închisorilor centrale*, de Gr. I. Dianu, 1897).

Ad 10: Apărarea onoarei oamenilor chiar față cu trimiși ocârmuirei; principiul respectului persoanei. — *Zabet* = administrațiune, ocârmuire.

Ad 12: Principiul meritului, recunoscut. După cum *obrazul* mai înainte scutea de răspundere în fața legilor, așa tot el dădea drept la dregătoria. Articollul cere în locu-i destoinicia.

Ad 11 și 13: *Product*, intrigă, neologisme.

menea slobozenie păzindu-se și pentru lucrurile trecătoare din părțile străine aicea în țară, după trebuința ce va avea țara de acest fel de lucruri, ca să nu fie însărcinată cu vre-o altă plată afară de cea a vămei legiuite.

14.—Pământean al Moldovei să se numească tot cel născut în Moldova din părinți moldoveni slobozi și așezat cu locuința în Moldova, care să se îndulcească și cu driturile pământenilor celor legiuite; să se numească pământeni și tot streinul ce va veni de acum înainte în Moldova în vârstă legiuită și se va însură cu vre-o pământeană cu avere nemișcătoare. După ce cu bune purtări va petrece necurmat 10 ani în Moldova, să se înfățoseze neapărat la judecătorie, ca să și arăte hotărârea, de va voi să între în rândul pământenilor, și aceasta fiind, judecătoria să dea mărturie, după care de acolo înainte să rămăie în rândul pământenilor, ca să aibă și driturile și îndatoririle unui pământean.

15.—Ocârmuirea Moldovei să fie în slobodă voință de a primi sau de a nu primi de pământean pe ori-care va socoti din străinii cei după paragraful al 14.

16. Dritul de pământean să nu-l poată avea cela ce se va face din Moldovan pământean la altă țară; să conțină de a-l avea și tot cel ce să va dovedi în faptă criminalicească sau în pricini de comploturi împotriva ocârmuirii și a obștei liniștiri a pământului, care nici odinioara în slujbele pământești să nu poată fi puși, nici primiți.

17.—Pravila țării în deplină cuprindere și al (sic) îndatoririlor și a îndreptărilor obșteii să se dea în obșteasca cunoștință, ca să știe fiește cine ce este slobod și ce nu este slobod a face.

18. Înaintea pravilei să fie socotiți toți deopotrivă și fără deosebire, având a fi și pravila una și aceeași pentru toți, sau pentru a ocroti, sau pentru a pedepsi. În pra-

Ad 14—16: Regulația împământenirii, care mai înainte decurgea numai din căsătoria cu o pământeană, acum este îngreuiată cu alte trei condițiuni: a) pământeanca să aibă avere nemișcătoare, b) străinul să fie căsătorit cu ea, de 10 ani și c) cererea lui să fie primită de judecătorie, și încă atunci tot rămânea la voia ocârmuirii a primi pe străin între pământeni sau nu. De asemenea art. 16 hotărăște cazurile în cari se perde dreptul de pământean.— *Complot*, neologism.

Ad 17: Publicarea legilor, cu desăvârșire necunoscută în vremile mai vechi, când bună-ooră impozitele se impuneau și se executau prin aceeași măsură.

Ad 18: Principiul egalității înaintea legilor, recunoscut și în chip teoretic: Pravila să fie una și aceeași, pentru a ocroti, și pentru a pedepsi, pe boieri, și pe nevoieri.

vilă nu poate să se hotărească decât ceia ce este drept și folositor și nu poate să se oprească decât ceia ce este nedrept și de stricăciune.

19. Norodul, spre a i se ocârmuî trebuile sale cele din lăuntru în chipul cuviincios, ca să se poată folosi cu dreptățile vechilor sale privilegiiuri, cere ca să i se întărească și legiuirea aceia a sfatului obștesc ce au avut-o pământul acesta iarăși din vechime, legiuire după care puterea ocârmuirei și a împlinirii să fie în singura mână a Domnilor, iar puterea hotărârei să fie pururea în mâna Domnului împreună cu sfatul obștesc.

20.—Spre a se întemeia această legiuire subt o încuviințată sigurișire cererilor obștiei, este ca sfatul obștesc să se alcătuiască într'acest chip, adecă de mitropolitul țarei, de amândoi episcopii, a Romanului și a Hușului, de toate persoanele înființătoare a divanurilor și a departamenturilor, de câte un boier vechil rânduit dela fieștecare ținut—și adunarea sfatului să se facă cu toată slobozenia persoanelor ce o alcătuiesc, sau în domneasca curte. sau afară de aceasta într'un loc hotărât; și să se înființeze și de sineși din poronca Domnului, prin țidulă chemat.

21.—De adunarea sfatului obștesc să atârne toate praviile acele de obștie privighitoare, precum: îndreptarea praviilor dupa trebuința ce ar fi, sau de adăogire sau scadere, sau de înnoire, întâmplările cele ecstraordinare, poruncile împaratești de vre-o cerere sau de vre-o îndatorire de havalelele (sic), îndreptarea birului, îmbunatațirea economiei câmpului, întemeierea comerției (sic), întocmirea moralului, așezarea de școale și alte publicești așezaturi (sic), buna orânduială bisericilor și a mânăstirilor țarei, pricinile atingatoare de lege și alte puneri la cale pentru saraci, obșteasca trebuința, încât spânzura binele obștesc.

22. Asupra a ori-ce pricină sfatului (sic) obștesc să aiba a da cu toata slobozenia gnomile sale și a încheia socotința sa în chip de hotărâre, pururea după gnomile celor mai mulți (sic) din persoanele sfatului. O asemenea hotărâre însă să nu se poată încheia, dacă fețele sfatului nu vor fi toate de fața în numărul și persoana (sic) lor. Pentru aceea, ori-care din fețele sfatului, ori pentru pricină de boală, sau pentru ori-ce altă pricină bine-cuvântata, nu va putea merge în adunarea sfatului, să fie

---

Ad 19—23: Regimul constituțional reprezentativ în hotarerele părerilor timpului. Important e că, în caz de conflict între părerea Domnului și aceea a Sfatului obștesc, aceasta din urmă precumpenește (art. 23). Reprezentarea

dator a rândui neapărat a veni în locul său, nu însă din persoanele alcătuitoare a sfatului nici odinioară, ci numai din boierii acei ce nu vor fi în slujbă, pentru care să aibă a ridica toată răspundire (sic).

23.—Sfatul obștesc încheind socotința sa la ori-ce pricină de obștească trebuință, acea cunoștință să se facă cunoscuta Domnului stăpânitor prin anaforă iscălită de toate feșile adunării, în a se întări și aduce întru împlinire, dacă se va uni și gnomia Domnului cu acea socotința. Iar dacă Domnul va avea a da a sa gnomie cu vre-o deosebire, atunci acea gnomie sa o facă cunoscută prin țidulă gospod sfatului obștesc, întorcând înapoi și anaforaua; și dacă acea gnomie va fi primită întru o covârșitoare socotință și unire de glasuri, atunci anaforaua să se prefacă și încheindu-se hotărârea pricinei după acea gnomie. Iar dacă nu va fi primită cu aceasta covârșire de unire, atunci Domnul, primind anaforaua iarăși, să o întărească spre a lua ființa de hotărâre și a se duce întru împlinire.

Pentru locușile unde să se caute dreptatea politicească și criminalicească.

24.—Cel întâi loc să fie divanul întâiu. Acest divan să se alcătuească de șapte persoane, adeca de un vel logofat, de patru vel-vornici, de un halè spatar și de un halè ban.

25.—Al doilea loc sa fie divanul al doilea, alcătuit de cinci persoane, adecă de un boier de cei ce nu vor fi halè, socotit de întâi șezator în divan, de un vel-comis, de un vel-paharnic, de un vel-sardar, de un vel-stolnic.

26.—Departamentul pricinelor straine, care sa se alca-

---

stărilor țării este, fără îndoială neîndestulătoare, întru cât ea este dată numai clasei boierești. Totuși acest sfat are, în toate măsurile de interes general, putere mai mare decât Domnul. Acesta este deci pus sub lege și sub autoritatea care'i dă ființă: — esența principiului constituțional. (Vezi și art. 74.) Deși reprezentarea țării este dată boierilor—din modul cum e compus sfatul obștesc (Mitropolitul și doi Episcopi, 16 boieri ținutali și tot personalul Divanurilor, din care cei mai mulți puteau fi boieri mici), se vede că majoritatea lui trece la boierimea cea mică. De aici se explică lupta înverșunată a boierimei celei mari contra acestui proiect de Constituție. (Vezi și art. 46.)

Extraordinar, comerție, moral, publicesc, persoană, neologisme.—Gnomiile = păreri.

Ad 24—28: Organizarea judecătorească. Divanul I, singur păstrat protipendadei, și anume Logofătul și cei patru Vornici puteau fi și simpli titulari ai rangurilor, pe când Spătarul și Banul trebuiau să fie *halè*, adecă în func-

tuească de cinci boieri, aleși fără osăbiri de ranguri, din acei ce nu sunt halè, orânduindu-se după vrednicia cunoscută pentru acel loc.

27. Departamentul criminalicesc care să se alcătuiască de cinci persoane, alegându-se iarăși din boierii acei ce nu vor fi halè, fără osăbiri de rang și numai pentru o cunoscuta vrednicie pentru acel loc. La acest departament să aibă și vel-armașul atârnaarea sa, unde poate fi împreuna șezător și a da și gnomii. Iar la încheierea hotărârilor să nu se amestece, nici să iscălească.

28 — Câte un judecător la fiește-care ținut, care dimpreună cu ispravnicul ținutului, să caute toate pricinile de judecata ce se vor înfățoșă acolo, în casa-i sau în osebită casa de judecatorie se vor face, având nestrămutat judecătorul fiește-carui ținut o condică de zile pentru totdeauna statornică, care să păzească toata lucrarea și toate hârtiile și condicile canțaleriei.

29. Inceputul a ori-ce judecată, sau de pricină politiceasca sau criminalicească, să se facă pururea la judecătoria ținutului unde să va află lucrul de pricină sau persoana trasă în judecată.

30. Pornitorul pricinei să aibă a da jalobă în scris, iscalita de sine, sau la judecătoria ținutului-său la Domnie, pentru ca sa se rânduiască la judecătoria ținutului; și pricina de va fi din acele ce cercetarea (sic) după pravila politiceasca sau criminalicească, să se caute de către judecator dimpreună cu ispravnicii; iar dacă pricina va fi

ține efectivă. In celelalte divanuri (al 11-lea, cel al pricinelor străine, și departamentul criminalicesc) se admit boieri mici, deci *fără deosebire de rang*, numai cât *cu vrenicie cunoscută*. Dacă facem socoteala glasurilor din sfatul obștesc, găsim că dela ținuturi erau 16 boieri aleși de obștia boierilor ținutali (art. 20), care obștie fiind în majoritate compusă din boieri mici, eră să trimită mai curând din asemenii lor. Dar dacă chiar socotim să fi trimis ținuturile $\frac{1}{2}$ boieri mari și $\frac{1}{2}$ mici, încă avem în sfatul obștesc: *boieri mari*, din divanul 17, plus 8 dela ținuturi=15; *boieri mici*, 8 dela ținutururi+15 dela cele 3 divanuri al 11-lea=23. Fețele bisericești, chiar dacă s'ar fi dat în partea celor mari, nu puteau schimbă majoritatea. De acest rezultat, totdeauna cu rutință, se spăimântară boierii mari.

Ad 28—37: Rânduiala judecătorească. Din art: 33 se vede că Divanul I era o curte de casație, celelalte divanuri erau curți de apel, iar tribunalele erau alcătuite de un judecător ținutal și de ispravnic. Din art. 34 se vede că principiul lucrului judecat era recunoscut numai în parte. Nu se mai puteă reîncepe prcesul la orice Domnie nouă, cam se făcea în vremile vechi (Xenopol, *op. cit.*, IV, p. 114); dar el se puteă intenta din nou, în cazul când se descoperiau dovezi nouă — un soi de revizuire.

Canțalerie, adresarisi, ruvort, apelație, pont, rezon, copie, tratație, acturi: neologisme.

din acele ce atârnă de buna orânduială târgului, a economiei câmpului, a negușitoriei, de darea birului sau de vre-o havalê, sau ori-ce altă din trebile ce sunt supuse datoriei în pravile, să se caute numai de is: (ispravnici) și să se hotărască.

31.—Nemulțumindu-se vre-o parte cu hotarârea sau a judecătoriei, sau a isprăvniciei, aceea parte să aiba slobod dritul apelației, și atunci, după nemulțumirea ce va arata-o în scris și sub iscalitură cea parte (un loc alb, probabil: împotriva) ispravniciei sau judecătoriei, să-i pue zi de soroc pentru o vreme hotărâtă, ca să mearga la divanul al doilea, sau la departamentul pricinilor straine, sau la acel criminalicesc, unde va fi pricina atâratoare; și spre aceasta is: (isprăvnicia) sau judecătorie sa aiba a adresași pricina aceea cu raport înadins și în tot actul ei la locul unde va aveă a merge apelația, spre a întră acolo pricina în de iznoavă cercetare.

32. Daca apoi și în această al doilea (sic) cercetare, va ramânea vre-o parte nemulțamită și va voi sa faca iarăși apelație, cea apelație sa se faca la divanul întâi, și dara cu asemenea rânduiala precum la pontul de mai sus s'au însemnat, adecă cu raport înadins și cu primire a tot actul pricinei, și acolo, în divanul întâi, să iee pricina cea desavârșita și mai de pe urma hotărâre.

33. Divanul întâi să nu poată strica actul judecaței făcute în judecatoria aceea de unde au pașit apelația catra dânsul, ce numai sa cerceteze pricina dupa cursul actului și dupa cuvintele părții nemulțumite ce au cerut apelație, și daca va găsi vre-o greșala, sau vre-o urmare de nedreptăți, sa întoarca înapoi actul iara la judecatoria de unde l'au primit, întovarășit cu poruncă aratatoare de greșală sau pricina gășită și îndatoritoare ca să prefaca actul și sa îndrepteze greșala.

34. Judecătorie ce va primi actul iară înapoi și porunca divanului întâi, îndată să fie urmatoare poruncei. Dacă însă de cuvinte de rezon (sic) a divanului întâi nu va fi vre-o nedumerire; iar fiind aceasta, atunci să facă iarăși raport la divanul întâi, trimițându-i și actul tot precum au fost, și divanul ori îl va întări, ori prin înfașoare a Domnului, care poate să aduă și sfatul obșteșc spre mai desavârșită deslegare a pricinei, va face obștească izbrânire și va da hotărâre, care hotărâre, ori că va fi să rămâe actul bun, ori să se prefacă, să fie cea mai de pe urmă, fără a mai primi altă apelație sau mai

multe cercetări; și o pricină de judecată săvârșită după chipul acesta să nu se mai poată căută alt-fel, decât numai când se vor fi înfățișat alte dovezi vrednice care nu s'au văzut la cercetările de mai înainte.

35. Pricinile de obștie de judecăți, ori ce fel ar fi și ori de unde s'ar luă început, să se alcătuiască în acturi, în care să se lege la un loc jaloarele în originalul lor, răspunderile (sic) în scris date a fiește căruia din cei cu pricini, despre o parte, și despre alta mărturiile de cercetare ce s'ar urma în cursul pricinelor, iscălită (sic) de cei ce le-au făcut, copiile sau perilipsurile și toate alte, ori ce hârtii vor mijloci în pricină și se vor ține de tratația pricinii, și apoi în aceleași acturi să-și teamă (sic) și judecătoria lucrarea cercetării, lămurirea și încheierea cea desăvârșita a hotărârilor.

36.—Cautarea tuturor pricinilor de judecăți în toate locurile judecătorei să se facă cu cea mai întreaga liniștire și cu toata luarea aminte, spre pătrunderea adevărului, iscălindu-se hotărârile cu păzirea dreptaței și întocma, fără cea mai mică stramutare din glasurile pravilelor și a formelor ei, și hotărârea să i se dea pururea după gnomiile cele mai multe la număr și cu ființa de față a persoanelor ce sa judecă.

37.—Fiește-care din judecătoriile însemnate mai sus să și aiba a sa canțalerie, alcăfuită de logofeți și scriitori, după trebuința, și de un povațuitor al canțaleriei, care să nu sa pagubeasca din dreptul ce li s'ar cadea de pe și fără pasuire de vreme, și de a feri fieștecare de cea mai puțina greșală, având să fie supuși răspunderii, fără iertare pentru urmare dimpotrivă și mai vârtos pentru prelungirile ce ar face în săvârșirea lucrării hotărârilor și a slobozirei actelor.

Pentru alte mansupuri și dregătorii.

38. Vistiernicul halè să fie ocârmuitor și împlinitor

Ad 38: *Modèlele* este pluralul dela modè (modeà), însemnând cancelarie, birou, după cum se poate vedea aceasta mai bine din art. 45, care vorbește despre împărțirea casei așezăturilor obștești în mai multe *modèle*, după deosebitele case (a spitalului Sf. Spiridon, a școalelor, a podurilor, a cutiei miștelor) întocmite în ea — precum și de pe dregătoria de *modeți*, pusă alături cu scriitorii, în art. 39 și 45. Să nu se amestece acest termen de modeà cu acela semănător de *modă* (plural: mode), sau *lude*, sau *cruce*: o asociere de patru familii pentru plata unor contribuții. (Xenopol, *Op. cit.*, V, p. 417.)

modelelor ce atârnă de vistierie, fără să poată însă lucra vre-o prefacere cât de puțin în vre-o mod, lucru care atârnă de obșteasca socotință și de întărirea Domnului unită cu a sfatului obștesc.

39.—Vistieria să aibă, precum și până acum, un logofăt de visterie, un sameș de vistierie și atâta modêși și scriitori câți vor trebui neaparat pentru căutarea trebilor după cea mai atocmită (sic) bună orânduială, și întru toate cele ce atârnă de slujba vistieriei să fie sub ascultarea vistiernicului halè și subt povățuirea logofătului de vistierie, și supuși fiind și acestei închezașlucii pentru răspunderea la orice cusur ar da, și legându-se subt îndatorire de a nu păși cât de puțin ori care din rânduiala acea legiuită a trebei sale.

40. Hatmanul halè sa aibă subt a sa purtare de grijă paza marginilor țarei și prinderea tâlharilor cu plăieșii și slujitorii țarei, iar nu cu alt feliu de oameni straini. Capitaniii marginilor sa și'i orânduiasca hatmanul; iar pricinile ce vor avea căpitanii cu locuitorii țarei sa le judece și sa le hotărască ispravnicii; iar prin târgurile din țara sa nu să mestece hatmanu a rândul capitaniii, fiind ispravnicii însărcinați cu neznamul în acele targuri; apoi pentru rânduiala a (sic) pazirii marginilor cum sa se urmeze, sa se pue la cale precum se va găsi mai cu cuviința dupa socotința Domnului și a sfatului obștesc, având a fi hatmanul halè supus poruncilor Domnului stapânitor și pavațuirei (sic) sfatului obștesc.

41. Vornicul de aprozi să aiba datorie de înfașosat în divan pre cei cu pricini de judecați, pazind rândul fiește caruia dupa numarul jalbelor, sau după altă regulă hotărâtă, și sa nu poata lua nimic dela cei ce vor câștigă judecați pentru orice pricina ar fi. Volnicii sub protocolarea și iscalitura sa sa nu se urmeze, nici pentru a împlini ceva, nici pentru a aduce pe cineva, ci volniciile să fie protocolarea (sic) de vel logofăt sau de întâiul șazator a fiește caruia loc de judecătorie, și trimiterea volniciilor sa fie numai prin aprozi, dar nu și prin țidulă și ciohodari, care se făcuse obiceiul dela o vreme a se tramite pentru împlinire de bani, și mergerea lor nu eră pentru alta decât numai pentru a jăcu; și aprozii își vor lua ostineala lor după condica Domnului Grigore Ghica; dar pentru alte pricini de învinovățiri încredințată, pot să se trimată și din

---

Ad 40: *Neznamul* = ordinul, porunca.

Ad 41: *Volnicie* = formula executorie.

oamenii curței, luând ce va cere trebuința după socotința Domnului.

42. Aga halè să aibă slujba sa de a privigheà pentru paza târgului de foc și pentru siguranții de furțișaguri și alte supărări personalicești și de averi a târgoveților, precum și pentru vânzarea lucrurilor cele de trebuință, adecă pâne, carne și celelalte ale îndestulărei, ca să se facă pe mansupurile cele drepte și cu prețurile legiuite, spre a se pazi effinătatea și buna orânduială în târg, orânduindu-se la agie și un judecător pentru căutarea pricinilor de judecăți, dimpreună cu vel aga, și această judecatorie va sluji, precum și judecătoriile de pe la ținuturi, pentru începerea a orice pricini de judecată ce se va (sic) întâmplà între locuitorii orășeni locului, având și apelații a pași dela acest loc la celelalte giudecatorii, în tocma după rânduiala însemnata la giudecătoriile ținuturilor.

43. Comisul halè și ispravincul de curte sa'și aibă sluja în curtea domnească.

44. Logofatul al doile, ca unul ce are o slujbă spre rânduirea tuturor jalbelor și la hotărârile giudecaților sa vie și în divanul domnesc, sa fie ales din pamânteni, bărbat cinstit și ispitit în credința de a pazi datoria slujbei în nevătămarea dreptaței.

45.— Casa rasurilor, casa cutiei milelor, casa datoriilor, casa podurilor din Eși, casa cișmelilor, casa școalelor obștești, casa spitalului Sf. Spiridon și casa epitropiei celor nevârstnici, care pana acum se află împărțite în multe locuri, toate aceste sa sa adune numai într'o o (sic) casă, alcătuita sau la curtea domneasca, sau afara din curte, unde se va gasi loc cu îndămânare, și sa se încredințeze în mâinile a șese boeri, care sa vor socoti, numindu-se aceasta casă casa așzaturilor (sic) patriei și boierii numindu-se epitropii a casei așzaturilor patriei.

Indatorirea acestor epitropi sa fie privigherea ca să pazească casa în cea mai bună stare, ca să se caute fiștecare modè deosebi și cu socotelile ei deosebite, neamestecându-se una cu alta, ca să să păzască fără cea mai puțină

Ad 42: *Mansup* este o greșaiă evidentă de copist pentru *măsari*. *Mansup* înseamnă funcțiune, rang. (Șăineanu. *Elemente turcești în limba română* în *Revista p. Istorie, arheologie și filologie* a lui Gr. G. Tocilescu, V. p. 323). Asemenea greșeli se mai întâlnesc și aiurea. — *Siguranță*, neologism.

Ad 45: *Așzături* pentru *așzământuri* cuvântul nostru de astăzi. Se vede silința limbei de a alcătui cuvinte nouă după spiritul ei.— *Proiecturi*, neologism.

vatămare în trebile fiește căreia modè după ponturile lor și rânduelile așazate de Domn și de sfatul obștesc, ca sa privigheze pentru strângerea banilor și pentru sigură păstrarea lor, ca să nu se cheltuiasca dintr'înși decât numai în trebuințele pentru care sânt legiuiți după izvoade și proiecturi mai înainte arătate Domnului și sfatului obștesc, ca pe fiște care an să facă sami deosabi pentru fiște care modè și să le închee în divanul sfatului obștesc, cercetându-se cu toata cuviincioasa lamurire, și în sfârșit să se sirguiască a face cea mai bună sporire în obștescul folos al acestor așazaturi, adaugând și așazând și din nou școale, spitaluri, doctori și altele, unde va cere trebuința, după pavațuirea sfatului obștesc; și aceasta casa sa'și aiba și canțaleria ei, alcătuita de atâța modeți și scriitori câți vor trebui neaparat pentru căutarea trebilor.

Pentru alegerea persoanelor de slujba.

46.— Toate fețele ce alcatuesc sfatul obștesc, afara de șasasprezece boieri vechi vechili a ținuturilor, toate fețele alcatuitoare a divanului întâiu, a divanului al doile, a departamentului pricinelor straine și a depart. criminalicesc, toate fețele ce au a împlini locurile osăbitelor pamântești dregătorii (loc alb), vel vestiernicul, hatmanul, vel aga, vel vornic de aprozi, vel armaș, persoanele casei așazaturilor patriei, giudecatorii și ispravnicii de pe la ținuturi, așisdere și toate persoanele povațuitoare a canțaleriilor, precum logofatul de taina ce este pavațuitor canțaleriei divanului întâiu, a canțaleriei sfatului obștesc, logofatul de visterie, logofatul casei mitropoliei, pavațuitorul canțaleriei casei așazăturilor, asemine și sameșii modèlelor vistieriei a ținuturilor, a hătmăniei, a agiei și a orice alte modèle de obșteasca trebuința, să să aleagă toți aceștia după socotința Domnului unita cu a sfatului obștesc, urmându-se alegerea numai după meritul bunelor fapte și după puterea vredniciei fiește căruia pentru slujba ce este sa se încredințeze și după socotințele cele mai covârșitoare la numarul sfatului obștesc, fără să poată fi primiți însă la vre-o slujbă pământească cei ce se vor afla atârând de alți supuși, fie în casnica slujbă,—rămâind slobod Domnul de a face oarecare schimbare între cei aleși de sfatul

---

Ad 46—47: Alegerea dregătorilor este dată Domnului și sfatului obștesc, în înțelesul articolului 19, adecă cu precumpănirea voinței sfatului în caz de

obștesc, și de va fi vre-o pricină neapărată și privitoare, iarăș numai spre binele obștesc al pământului.

47. Spre a lipsi entrigile (sic) și prigonirile și spre a putea între (sic) toți pământeni după meritul al lor (sic) în slujbele pământului, *obștia* găsește cu cale ca toate fețele sau persoanele arătate la paragraful patruzeci și șasa, până la unu, dela mare până la mic, să se schimbe la plinirea fiește căruia an, purtându-se bine, iar din potriva, pravilicește găsindu-se vinovați, să să schimbe și mai înainte de plinirea anului.

48. Șasasprezece boieri vechili de pe la ținuturi, ce au sa fie de pururea în sfatul obștesc, să fie aleși după slo-boda voință și socotința obștiei boierilor ținutași.

49. Lefile tuturor celor din slujbă de giudecatorii și de celelalte dregătorii și mansupuri a curței și a pământului, precum și cheltuelile căntaleriilor, să să regularisasca și sa sa hotarască, ca sa fie într'un chip încuviințate după treapta și materia slujbei și într'un chip vrednic de mulțamire pentru cei ce slujasc, ca să poată aveà oarecare folosința, spre a fi îngăduiți dela urmarile netrebnicilor câștiguri și cu dreptate supuși pedepsei pentru cutezările din potriva; iar avaturile și pocloanele și alte venituri a toate mansupurilor și slujbelor să să pue la cale prin înadins socotința Domnului și a sfatului obștesc cum sa se urmeze.

Dar pentru acei din slujba curței, precum: logofat, muhurdar, divictar, scriitori și toți ceilalți, să se urmeze, pana se va da și pentru această obștească hotarâre, după țidula gospod făcută în vremea Domnului Scarlat Calimah, fară alta adaugire cât de puțin, pentru orice mansup sau persoană va fi. Și împlinele pentru bani ce se împlinesc din oricare zabetlâc ca sa iee numai câte o para la leu, iar nu

conflict. Sfatul trebuie să hotărască deci cine să ocupe atât dregătoriile divanurilor, cât și acele mai mici, enumerate în articolul 46. Domnul putea numai face niște schimbări în atribuțiunile persoanelor alese de sfat, bună-oară să numească în divanul pricinilor străine pe o persoană aleasă de sfat pentru departamentul criminalicesc și așa mai departe. Sfatul fiind compus în majoritatea lui din boieri mici (vezi nota la art. 19—23), se înțelege toată furia boierilor mari contra acestui proiect de așezământ al Moldovei.

Entrigele, meritul, neologisme.

Ad 49: *Regularisască, materia, neologisme.* — *Avaet* = taxă, venit. — *Muhurdar* = cel care pune pecetea. — *Divictar* = îngrijitorul călimărei Principelui. (Hurmuzaki, *Documente, X, Rapoartele prusiene*, colecțiunea N. Iorga, p. 532. *Zabetlâc* = daraveră de ocărnuire. — Mansup are aici înțelesul său obișnuit de *funcție*. Vezi mai sus nota la art. 42.

la zece unu—lucru ce să urmă până acum—după obiceiul ce nu se mai urmează acum în vre-o altă țară. Aceste câte o para la leu, cu toate aceste, luându-se până când și pentru aceasta se va face obșteasca hotărâre, să fie supus datornicul a da plata, iar nu cel ce are să iee, și să iee numai pentru banii ce se vor împlini cu adevărat, iar nu și pentru acei ce se vor pașul prin vadele, macar ori și cum se vor siguripsi, și apoi împlinirea să se facă pururea după praviliceștile hotărâri a pricinilor prin giudecătorie.

50. Cei ce vor îndrazni a urmă protivnice datorii (sic) slujbei, precum și cei ce se vor dovedi că au primit mită sau rușfert dela cineva, spre vatamarea dreptăței sau a dreptului cuiva, sa fie supus sub giudecata praviliceasca.

51. Numirea boierilor prin îmbracare de caftan sa fie purure numai pentru cinstile vredniciei și pentru oarecare rasplatire a fiștecaruia pentru slujbele sale, și potrivirea cinurilor să fie pe aceste masuri a vredniciei după orice trebuința a patriei. Numirea boierilor, atât cei de punere în slujba, cât și aceia ce au sa privivasasca (sic) prin slujbe pe trecut, sa se facă purure după socotința Domnului unita cu a sfatului obștesc. Iar boieriile cele alcatuitoare numai din slujba cea din launtru carței (sic) gospod, precum și alte caftane de miluire, sa se faca dupa singura voința și socotința Domnului, și acele din slujba curței întru toate urmarile întrebunțării lor la pricini pamântești și alte urmari particularnice atingatoare de pamânteni sa fie supuși ca și pamântenii pravililor țarei.

52. Modélele ce atârna de vistierie, ca niște lucruri ce se ating de cele mai simțitoare drituri și entiresuri (sic) obștiei pamântului, *obștia* cere de a se aduce întru îndreptarea cazută și întru orânduială, ca să lipsască nesuferitele catahrisuri în care eră pana acum supusa.

Chipul îndreptării cerut de obștie pentru acele mai jos însemnate.

53. Adetul lacuitorilor țarani catra stapânii moșiilor sa să îndrepteze întru o potrivire, ca nici stapânii moșiilor

Ad 50: Cerință foarte greu de pus în practică. Nici azi încă *rușfertul* (= présent donné pour corrompre, Șăineanu, *l. c.*, în nota la art. 42) nu a putut fi cu totul desrădăcinat.

Ad. 51: Acest articol arată, că erau unele excepțiuni la alegerea dregătorilor prin sfatul obștesc. Dregătorii curței, precum Logofătul, Muhurdarul, Aga, Postelnicul și alții, erau numiți direct de Domn.—*Particularnice*, neologism.

Ad. 52: *Entiresuri*, neologism.

Ad. 53: *Adet* = obicei.

să nu se pugubească din dreptul ce li s'ar cadea de pe drept pământul lor ce'l dau lăcuitorilor de se hrănesc, dar nici lăcuitorii să nu se asuprească. Iar adeturile târgoveților și mai vârtos a târgurilor, ce au fost drepte ale pământului și le-au înstrăinat Domnii prin dani, să se împuțineze, ușurându-se în cât se poate mai mult, pentru ca să se poată întemeia târgurile, știut fiind că ticăloșia târgurilor și a polițiilor aduc (sic) neapărată ticăloșie și lucrătorilor de pământ și comerției.

54. Birul țarei, care până acum n'au avut dreapta lui cumpănire, să să puie întru orânduială, ca acea ce s'ar socoti mai bine și mai nimerit, pentru ca nici să se asuprească prin el pamânteni, dar să lipsască și toate greutățile, analogând (sic) și strângerea, acele ce aduc purure greșală, încurcături și prilejuri de scăderi și de adăugiri nedreaptă și asupritoare, și spre acest sfârșit să se rânduiască la fiește care ținut câte trei boieri, doi din boierii ținutași și unul care se va socoti din partea ocârmuirii, ca să facă scriere în ivala de tot numărul lăcuitorilor, cu arătare lămurita de toate starile și îndemănările fiește căruia sat, care scriere sa se cerceteze de sfatul obștesc, spre a sluji la socotința de îndreptarea birului.

55. — Dajdia mazililor și a ruptașilor aducând întru îndreptarea acea cuviincioasa, să fie păzite și pravilele ce au aceste trepte prin vechi hrisoave, asemenea urmându-se și pentru neguțitorii hrisovoliți; iar ruptele cămărej, acei ce nu vor fi din starea orășenească, să se dea în birul obștesc. Feciorii de preoți, după rânduiala de mai înainte hotărâta, sa între tot la rânduiala ruptașilor, și toți banii dajdiilor acestor trepte sa între în socoteala birului legiuit al țarei.

56. Slujbele ruzumaturi, goștina, desetina, vadraritul, precum și venitul dela vami și al ocnilor, să se urmeze și de acum după rânduiala obicinuită din vechi, fără a se mai face vre-o sporire peste ceea ce este legiuit; și aceste slujbe, ori în vânzare sau în credință de vor fi, să se caute numai de pamânteni și într'un chip ca să lipsască tot felul de asuprire și de jăcuire ce se armă până acum, dându-se

Ad. 55: Asupra mazililor, ruptașilor și ruptelor Vistieriei, vezi Xenopol, *Op. cit.*, V. pp. 572 și 598.

Ad. 56: Chitanța pentru plata contribuțiunei cerută pentru întâia oară în țările române.—*Ruzumaturi*—dări indirecte convenite Domnului. (Xenopol, *Op. cit.*, V, p. 574.)—*În vânzare*—întreprindere; *în credință*—regie.

spre acest sfârșit și țidule în tipariu pe la toate satele țarei, arătătoare. Jamuriț cât are să plătească la fiește care ruzumat, și îndatorindu-se slujbașii ca să dea și ei neaparat țidule iscălite și lămurit arătătoare de câți bani s'au luat dela fiește cine anume și pe câte bucate.

57. — Spre ținerea menzilurilor care după rânduiala ce se urmă până acum, cu darea în natură a fânului și a orzului trebuincios, se pricinuea atâta supărare și greutate țarei, să socotește a fi din (sic) cel mai nimerit lucru și din cea mai neaparată trebuință, că atât pentru suma cailor trebuincioși sa cumpere, cât și pentru hacul surugilor, plata fânului și a orzului, a imașurilor și toate celelalte neapărate cheltuele (sic), să socotească câți bani trebuiesc, și acea sumă să să analoghisasca în țara pe banii birului, după cuprinderea înaltului împaratesc hațișerif dat la anul 1803, și să se strângă banii (apărându-se de aceasta dare însa scutelnicii și breslașii), și apoi menzilurile sa se vânda sau toptan sau pe drumuri, și mușterei ce se vor gasi a le lua, primindu'și banii după tocmeala vânzării, sa rămae singuri cu purtarea de grija de a cumpara cai, de a plati surugiile (sic), de a plati fânul și orzul și caratura lor, precum și emășurile (sic) și toate celelalte cheltueli, fara să rămâe a se mai îngrijii vistiria (sic) cu ceva, având a lua acei cumparatori și plata *ugeritului* câte cincisprezece parale sau și mai gios, pana se va pune pe un cal pe ceas. In care bani a ugeritului nimene altul sa nu se mai amestece, ca sa se împartașasca ceva din tranșii. Iar pe lângă altele, sa se regularisască și ceasurile poștilor, pentru ca să rădice asuprirea acea urmatoare cu rânduiala (sic) de acum, dar merimetul și întocmirea poștelor cere trebuință să se facă cu țara la al treile an.

58.—Innoirea hrisoavelor și a cărților treptelor, ce se obicinuesc la toată prifacerea de Domnie, ca un lucru nedrept și pricinuitor de struncinare, să se rădice din această obicinuință, avându'și toți aceștia nestrămutate privileghiile, fara sa le mai înnoiasca carțile și hrisoavele.

59. Pentru zaharelile, oile de *mumbaeà* și cherestelile ce din porunca împărătească se cer a merge de aici la

Ad. 57: *Menzil* = postă pentru slujba Turcilor. — *Hacul* = dreptul, ceea ce se datorește. — *Toptan* = cu ridicata, *en gros*. — *Ugeritul* = ? *Natură*, neologismu.

Ad. 58: Introducerea stabilității, urmare a garantării proprietății prevăzute la art. 3 și 5.

Ad. 59: *Mumbaeà* = aprovizionare. — *Caban* = caftan; la figurat: curte, palat. — *Rizapazar* = mezat, licitație. — *Capanlâi* = neguțitori turci.

Țarigrad, cererea *obștiei* este de a se urmă sfântului înalt împărătesc hatîșerif ce este dat la anul 1803, sau după înaltă milostivnică porunca împaratească ce se va da pentru aceasta pricină, și vitele de zalhana (sic) de tot felul, ce se vor face în țară, să se tae la zalhanalele țarei, și săul, cerviciul și pastramaoa (sic), afara de suma acea trebuincioasă pentru țară, pogorindu-se la Galați pentru ca să meargă la împărătescul caban, să se vînză cu riza-pazar capanlăilor, sau se va urmă dupa înalta împărătească poruncă ce se va da.

60.— Scutelnicii, breslașii și slugile, ca un privilegiu legiuit, să se dea neapărat și fără osabiri fiește caruia boier, după rangul său și ori la ce loc îi va cere, slobozindu-se acest privilegiu pururea din șfertul următor dela vremea ce se va arăta cererea, cu plata și a banilor legiuiți din vistirie (sic), câte doi lei de liude. Nimine însă sa nu fie suferit nici de cum de a'și scuti un om mai mult peste numarul acesta legiuit și rînduit din vistirie; iar apoi acei legiuiți să nu fie suparați nici cu un fel de havalele sau angarii.

Strainii sa fie departați cu totul de acest privilegiu care este numai al pamântenilor, dându-se și pentru giupănesele văduve și acei numarul (sic) știut care n'au îmbracaț caftane, în tocma dupa vechiul obicei.

Breslași sa aiba fiește cine la moșiile sale, iar slugile unde va avea trebuința, afară însă de câte două slugi și doi padurari, fiind paduri pe moșii, la fiește care moșii, și morari după morile ce vor fi la o moșii (sic) care și aceștia să fie scutiți.

61. Darile cele din nou scornite, precum cfitul căldarilor de velnița, cfitul papușoilor ce trec peste hotar pentru neguțitorie, vama ce se luă pe perjă și pe țîțcovină (sic), plata pentru tot felul de vin ce trece peste hotar, afara de suma legiuita analoga a zalhanalei din ialovița de negoț, banii potirilor de pe la crășme, banii beșlegăritului ce se luă sub orice fel de numire, toate aceste, fiind de o vătămare vederată pentru neguțitori și asupriri pentru lăcuitori, să se ridice ca să nu mai fie, fiindcă din vechiu aceste nu au fost.

Ad. 60: Asupra scutelnicior, vezi Xenopol, *Op. rit.*, V. p. 110 și VI, p. 110. Orânduirea ca numai boerii pământeni să aibă scutelnici se trage dela Scarlat Calimah. (Xenopol, *Istoria și genealogia casei Callimachi*, București 1897, p. 126.)

Ad. 61: *Cfit*—taxă.—*Potir*—pahar.—*Beșlegărit*—dare pentru întreținerea beșegilor, dregători pe la județe.

Alte cereri de obștească trebuință

62.— Mitropolitul țării și episcopii Romanului și a Hușului, să se pazască legiuire de a orânduî, precum din vechi s'au urmat și până acum, numai din pământeni și prin alegerea sfatului obștesc. Asemine și egumeni prin toate mănăstirile țării să se rânduiască numai din pământeni moldoveni și iarăș prin sfatul obștesc; iar alți arhieriei sau și egumeni străini, aceia în țară să nu fie primiți.

63.— Toate mănăstirile cu moșiile lor, ce sunt în pământul acesta deîntru învechime facute și date de moși și stramoși noștri pentru miluire și sprijnire săracilor patrioți și pentru dare din veniturile lor supt nume de embatic la Ierusalim, la Sinaia și la Sfetagură, să se dea pe socotința pământenilor, subț îndatorire de a plati embaticul legiuit la locurile unde sunt închinat și de a face și ajutorare de miluire cătră saraci după hotarârea danielor vechi; nu mai puțin și de a se scoate de subț sarcina datoriei în care se gasesc unele din aceste manastiri.

Iar mănăstirile Neamțul și Secul sa ramae slobode, precum au fost și până acum, încât vor pazi rânduiala lor cea dupa cuviință. Veniturile Agapieii și a Varaticului sa să unească la un loc și sa să întrebuițeze la amândouă mănăstirile, și socoteala vatrăturilor (sic) și a cheltueleur sa se caute la epitropia celorlalte manastiri, supt care epitropie sa se dea și toate manastirile pamântești ce sunt sau supuse mitropoliei sau slobode, legiuint spre aceasta de a să rândui prin sfatul obștesc patru boieri înadins din boierii pamânteni și doi din partea bisericeasca, pe care se vor socoti, ca sa strânga veniturile lor, să grijasca de buna cuviință bisericile și de moșiile lor și de a împlini și celelalte hotarâte, și să dea socoteala pe tot anul în sfatul obștesc; iar prisosul veniturilor să se dea la casa așăzăturilor patriei. Supt această epitropie să fie și casa mitropoliei și amânduror episcopilor, urmându-se epitropia lor dupa hrisovul domnului Alex. Moruzi din anul 1804.

64.— Pentru preuți și diaconi, prin sfatul obștesc sa se pue la cale ca să se aduca în starea cea după cuviință pentru vremea viitoare, ca sa nu fie mai mulți de câți va cere trebuința, și acei care se vor face de acum, sa fie în-

Ad. 62: Insemnat pentru îndreptarea lui în contra Grecilor, cari pe atunci 1822 erau disgrațiați de Turci. (Xenopol, *Istoria Românilor*, VI, p. 56).

Ad 64: Catahris = abuz.

vățați la școalele patriei cu știința cea deplină pentru ale bisericei și a legii și cu acea știință cuviincioasă; pentru această vrednicie, și toți preuții bisericilor și a mănăstirilor să fie numa din pământeni moldoveni. Iar pentru plata peciurilor de cununie, ce ieu protopopii, și pentru plata preuților pentru tot felul de cetire, ca să lipsască catarhisul ce urma până acum din cetire, acele plăți prin sfatul obștesc să se pue la cale, hotărându-se ce plată să iee.

65. Spre obștescul folos și pășire înainte pentru învățatura neamului moldovenesc, să se așeze școale obștești în Eși (sic) și pe la toate târgurile din țară, în rânduiala cea mai buna și mai cuviincioasă, într'un chip ca acela ca să poată învăța oricine în limba noastră; gramatică, aritmetică, geometrie, logică și meșteșugul alcătuitor de scris, aceste fiind cele mai de trebuința pentru toată starea de obștie, pe lângă știința celor cuviincioasă a legii, a pravilei și a datoriei obștești. Apoi dupa aceasta, să între cei (ce) vor voi în scoale de limbi străine, așezându-se și acest fel de școale cum se vor socoti și unde, spre a se da învățături într'insele în limbile ce sunt mai de trebuința pentru acest pământ, în care limbi să se dea și orice alta știința de tot felul.

66.— O tipografie obșteasca în limba patriei, afara de acea ce o aveă mitropolia, să se sloboada a se deschide și a se alcătui în cea mai buna orânduiala, care de nu o va face ocârmuirea, sa se sloboada voie ori carui din pământeni s'ar gasi ca sa o alcatuiasca cu a sa cheltuiala, dând însa și ocârmuirea tot agiutorul cel putincios din partea ei, spre a se înființa după trebuința și a sluji spre tipărirea a tot felul de cărți ce se vor înfațosa trebuincioasa fiind și fără pricina vederat vrednica de oprire.

67.— Pentru a se încotenii înmulțitele chipuri de sarăcie și bântuelele ce urmeaza cu pricinele impresurărilor de moșii, să se rânduiască prin sfatul obștesc câte o comisie înadins de boieri și cu ingineri pe la toate ținuturile, ca sa hotarasca toate moșiile după puterea scrisorilor ce va înfațosa fiește care; care boieri să fie aleși acei mai cunoscuți întru știința și mai ispitiți întru dreptate, supuinu-se subt giurământ, ca vor pazi singura dreptatea acea următoare dupa puterea scrisorilor, și sa dea sfârșit hotarârilor la fața locului. Iar unde vor fi niscaivă pricini mari, cu ne-

---

Ad 63 -66: Introducerea limbei române în școale și tipografie.

Ad 67: Ingineri hotarnici eșise în 1818 din cursul de inginerie în limba română a lui Gh. Asaki.

mulțămire despre o parte, pentru ca să se curme și acele tot într'o vreme, sa aiba voe amândouă părțile a'și mai alege doi sau patru boieri hotarnici, ca împreună cu boierii comisiei sa mai cerceteze la fața locului și să isprăvească hotarătura cu izbândirea de istov. Iar când socotința boierilor comisiei și cu a hotarnicilor nu se vor unì spre mulțămirea amânduror părților, atunce să să dee sfârșit și acelei pricini cu domnescul divan, prin vadea hotărită de un an, ca să iee sfârșit. Iar pentru plata ostinelei (sic) boierilor comisiei și a inginerilor, să să socoteasca cu sfatul obștesc un preț cuviincios și fără asuprire, care să'l platească moșinașii dupa analoghia cât va agionge (sic) pe fiește care pe moșie sau partea sa de moșie.

68. Streinii (sic) sa nu poată de acum înainte a mai cumpăra moșii și alte acareturi stapânitoare de veci în pamântul acesta. Iar pentru lucrarea neguțitoriei, sa fie slobozi tot felul de straini (sic) de a urma în pamântul acesta, fără a putea să să statornicească cu lacuința (sic) în țara.

69. — Strânsura acea de Arnăuți și alții, ce se obicinuisa a fi în pamântul acesta purtatoare de arme, ca niște oameni ce au fost pururea turburatori și supărători patriei, sa se incontineasca (sic) și niciodată sa nu se mai primească subț nici un fel (de) chip în Moldova.

70. — Neamul jidovesc fiind ca o sarcină pentru lacuitorii pamântești, dupa chipurile cu care se chivernisesc (sic), fiind lucratori de pamânt, să nu fie îngaduiți de acum înainte a se mai înmulți cu venirea din alte părți, și acei ce sunt să nu fie slobozi a ținea moșii cu anu sau orânzi pe la sate, sau sa locuiasca statorniciți prin sate, precum nici de a face velniți pre la târguri sau a ținea casapii și a vinde norodului creștinesc carne, având slobozenie numai pentru dânșii să'și tae carnea trebuincioasă; iar velnița pentru lucrare de holercă și rachiu sa aibă voe numai stăpâniei de moșii a deschide (sic) și a ținea pe mo-

---

Ad 68: Oprirea străinilor de a cumpăra moșii și alte acareturi (case în orașe). În vremile vechi străinii puteau cumpăra moșii. (Xenopol, *Istoria Românilor*, IV, p. 106). În tratatul lui Cantemir cu Petru-cel-Mare se prevedea clauzula ca Rușii să nu poată cumpăra moși în Moldova (*Ibidem*, IV, p. 514 și 525-530.) Străinii au avut în toate timpurile dreptul de a cumpăra case în orașe; Armenii și pe acela de a cumpăra vii. (*Ibidem*, IV, p. 108 și VI, p. 202.)

Ad 70: Oprirea Jidovilor de a ținea moșii în arendă, orânzi, adecă crășme pe la sate, velnițe și căsăpi pentru creștini, arată că ei se îndeletniceau cu asemenea daraveri pe la începutul veacului al XIX-lea, de oare-ce proiectul voiește să'i oprească dela ele.

șiile lor, atunci însă când va fi lipsă de pâine în țară. și cu alt feliu de plată să nu fie supărați, afară de cea a vămei legiuită pe câtă holercă și rachiul vor scoate când vor trece peste hotar.

71. Țiganiii lăieși și lingurari ce sunt robi boierești și umblă cu șătrile prin țară din loc în loc, fiindcă pricinuesc multe supărări de furtișaguri și păgubiri lăcuitarilor țării și stăpânilor de moșii, să fie opriți din obicinuița umblărei lor acestei nestatornici, îndatorind pe stăpânii lor de a-i statornici pe la moșiile lor, sau și pe la târguri, acei ce au meșteșuguri; asămine și pentru Țiganiii domnești, prin sfatul de obște să să pue la cale, ca să lipsască supărările și păgubirile ce pricinuesc și aceștia în țară.

72.—Pentru Domnii acestei țări, rămăind după milostivnica îndurare pre puternicei noastre împărății ca să fie din pământeni Domni, atunce alegerea Domnului să fie prin obștesca adunare, alcătuită de mitropolit și de episcopii țării și de toată obștia boierilor, dela logofăt mare și până la șatrar, alegându-se Domnul numa din pământeni și pi (sic) acel ce va fi mai cu deplină ispitire, cunoscut și însămnat pentru faptele sale cele bune, pentru râvna patrioticească, pentru vrednicia cea cuviincioasă unui Domn și pentru credința sa cătră pre puternica împărăție, și făcându-se alegirea (sic) după socotința și primirea celor mai mulți, după care, făcându-să cunoscut pre puternicei împărății prin obștesc Arz-magzar pentru acel ales, să facă și rugăminte de a se întări și a se orânduî Domn.

73.—Legiuindu-se privilegiul aceștia a sfatului obștesc, ce l'au avut din învechime (sic) pământul, după rugătoarea cerere a se face din parte (sic) obștiei pământului, tot ce se va hotărî de Domn împreună cu sfatul obștesc să fie și să se cunoască de hotărâre și voință a toată țara. Acea hotărâre are să fie desăvârșita pravilă, căreia toată obștia norodului este datoare neapărat a se supune.

74. Pravilelor țării și hotărârilor celor săvârșite și de Domn unit cu sfatul obștesc este supus însuș Domnul și sfatul obștesc, până când nu s'ar anerisî acea hotărâre prin altă pravilicească hotărâre.

75. Pravila fiind tot temeiul în care stă stavila întregei slobozenii, hotarul puterei celor ce plinesc trebile obștești, pravățul cel povățuitoriu (sic) spre ocrotirea acestei

Ad 74: Articol însemnat, care rostește pe față principiul ce rezultă implicat din art. 19—23, anume că Domnul și Sfatul obștesc trebuie să se supună orânduirilor întocmite de el, până când ele se schimbă; cu alte cuvinte: *săpunerea autorităților ocârmuitoare sub legi*, esența regimului constituțional.

(sic), a averii și a drepturilor obștești sau în partea fiește-căruia, și în sfârșit temeiul puterii care plinește și face a se plini toate aceste legături soțialești, cererea obștiei este ca, pe temeiul cererilor sale aceste arătate și acele următoare de aceste, precum și acele ce se vor mai găsi de cuviință¹⁾ afară de aceste, să înfătoșeze o pravilă a țării în deplină cuprindere și a pravililor politicești și acele criminalicești, precum și a tuturor orânduinelor celor sfințite a pământului, care pravă (sic), alcătuindu-se în limba noastră, să se întărească și să se dea în cunoștința cea de obștie, spre a o avea fiește cine de pravăț asupra dreptăților și asupra îndatoririlor sale; dar pân se va alcătuși și se va (sic) înființa pravilele țării după chipul arătat, se va urmă în pricinile de giudecăți politicești după împărăteștile pravile și în pricinile de giudecăți criminalicești după...²⁾ până când va luă sfârșit pravila țării.

76.— Sfatul obștesc fiind lucrul cel mai cu dinadinsul ce se cere de cătră toată obștia pământului și fiind-că prin acesta, dimpreună și cu Domnu stăpânitoriu, are să se facă începutul și pornirea a toată lucrarea privitoare cătră sfârșitul cererilor însămnate pentru binele patriei, adauge obștia și această rugătoare ceriri (sic), ca, legiuindu-se privilegiul acesta pământului (sic), acum de odată adunarea sfatului să înfătoșeze prin însuș ocărnuirea. Ocărnuirea Domniei să facă adecă înadins luminata porunca domnească cătră boierii ținuturilor, ca să'și aleagă dela fiește care ținut câte un boier vechil și să se trimeată aici la Eși; să facă iarăși înadins luminata poroncă³⁾ domnească cătră boierii orașeni din Eși, ca să să aleagă doisprezece boieri de toată treapta pentru acest dintâi sfatul (sic) obștesc; și aceasta făcându-se, apoi, prin alta luminata (sic) poruncă cătră preosfinția lor mitropolitul și episcopii țării și cătră toți aleșii boieri vechili de pe la ținuturi și acei din boieri orașeni a Eșului, ca în zi hotărâtă să se adune toți la un loc socotit, spre a înființa șfatul obștesc, după care să se facă în adunări sa (sic), și socotința de alegirea a boierilor celor ce au să plinească locurile osăbiților dregători, mansupuri și celelalte slujbe de pământești trebuință.

Ad 76: Lucrul de căpetenie pentru reformatori era înființarea Sfatului obștesc, prin care tocmai se putea îndruma domnia legii în locul arbitrarului Ori-cât de rudimentar, era un început de Parlament.

1. Punctat pe de desupt și înlocuit cu: *trebuință*.

2. Lăsat loc alb.

3. Cuvântul *luminată*, uitat, e scris deasupra.

Ad. 74: Anerisi = *schimbi*.

77. Fiindcă jalbele obștiei în trebuințele patriei cătră prea puternica și umbrătoarea noastră împărăție au fost oprite dela o vreme încoace de cătră Domnii greci, din care pricină niciodată obștia cea adevărată al (sic) acestui pământ nu au putut să'și arate nevoile și tânguirile sale, pricină pentru care au și venit pământul nostru în această nenorocită stare, cerirea obștiei este, ca slobozindu-se de cătră împărătească milostivire pământurilor dritul acesta ce din vechiu l'au avut, să fie slobodă și lucrarea acestui drit în orice vreme de trebuință. Iar osăbit jalobe, afară de trebuințele cele obștești a patriei și numai de vre-o pără unuia asupra altuia, să fie oprite și neertate.

Incheere

De nu ar fi fost sădită în oameni pricina stăpânirii de patimi, precum mânia, pizma, lăcomia, mândria, ambiția și celelate câte le înfătoșază iubirea cea de sineși și enteresul (sic), întru adevăr că nu ar fi trebuit ominirei (sic) nici un fel de pravilă sau orânduială. Toți ar fi putut atunci să petreacă întru o liniștită unire și mulțămire. Omul catră om și norod cătră norod ar fi avut o firească stavilă, care nu i-ar fi lăsat să jignească nici să vatăme unul pe altul. Pronia însă n'a rânduit ominirei o asemenea soartă. Moldova înfătoșază doyada cea mai vie și mai luminată că o soțietate de oameni, ce nu se pāvățuește cu pravila și cu bunele orândueli, este starea cea mai ticăloasă și mai nesuferită ce se poate da pentru om. Acest pământ a ticăloasei noastre patrii, după ce prin însuș întâmplarea nenorocirii ce i-au venit asupra, au agiuns acum a se deșlegă (sic) un minut din legăturile impilărei supt care zăceă, este cu neputință să stee mult și să nu'și iee locu mântuirii din acele împilătoare legături prin cea ce s'au putut (sic). Pre puternicul și întru tot îndurătoriu nostru împărat, prin a sa firească nemărginită iubire de oameni, învrednicindu-ne cu miluirea de a vedeă acum înnaintea (sic) ocârmuitor din adevărații noștri pământeni și cu întemeierea celor din vechi legiuite pravili, cum și orândueli ale pământului nostru, negreșit a privileghiilor și a orândueliilor ce vor urmă înainte de începere rălelor în pământul acesta (sic), ne-a slobozit cu a sa înaltă milostivire și întărirea acestui privilegiu, prin înadins sfânt și vrednic de toată închinăciunea împărătesc firman, întru care se mărturisește în destul de luminat împărăteasca sa îndurătoare bună voință de a se desrădăcină din sânul pământului

nostru nedreptatea și asuprirea și de a se întemeia iașș liniștea, pacea și buna viațuire.

Obștia norodului acestuia, însuflețită de această înalta și plină de milostivire îndurare a prea puternicului împărat, nu se stânjinește de a luă îngrijirea acea prin puțință, ca să închipuiască o mijlocire prin care să-și dovedească și folosința cea dreaptă și cuviincioasă a miluirei acestei sârguințe; dar și pune de față înainte pre înălțatului și milostivului stăpânitor sau Domn aceste însemnate-prea plecate cereri, care s'au alcătuit încât s'au putut mai atocmit cu cererile cuprinse prin obșteasca jaloba sa acea mai de înainte trimisă către prea strălucitul pre a înaltului (sic) și pre puternicului devlet, și cu hotărârea cea milostivnică a sfântului împărătesc firman, ce s'au slobozit asupra norocitei înnoiri a Domniei pământului nostru.

De urmează în alcătuirea acestei cereri oreș ce (sic) puțină abatere dela cele obicinuite din învechime ale pământului sau de alte obiceiuri ale vremii acestei de mai în urmă a Domniilor streine, aceasta însuși firea lucrurilor o au cerut a se face. Scopul nu privește aiure decât la o temelie de siguranță încât s'ar pute mai atocmită, pentru ca să se ocrotească și să se întrunească dreptățile cele de obște a (sic) norodului și a fiește căruia, și această temelie pământul nu o găsește a sta în alta decât numai întru alcătuirea de pravilă pământească, îmbrăcată cu toată destoinicia acea cuviincioasă pentru binele cel de obștie. Întru acest scopos, năzuește obștia pământului a pune înaintea prea înălțatului stăpânitorului său Domn prea plecatele sale cereri aceste (sic), care se întovărășesc și cu cea mai adâncă obștească rugăciune de a se primi și de a se luă acum de odată dreptul temeiu, drept oareși care lumina de povățuire în lucrarea pământeștilor noastre trebuințe, până se va alcătui pravila țarei, pentru ca să se poată desrădăcină relele cele adânc străbătute a neorânduiei urmate întru atâta delungare de vreme, a stăpânirii Domnilor streini, pentru ca să putem înființa, după tristelesfărmături a nevoei acestia, în care am venit, o oareși care adăpostire de odihnă, cu dreptățile micșuratelor noastre averi și cu sudorile feții noastre, ca să depărtăm în sfârșit deasupra noastră urgia proniei acei ce nici odinioară, dela începutul veacurilor și până acum, n'au blagoslovit nici un fel de fericire așezată pe temeiul nedreptății și a împilărei.

Făcută în Eși, la anul 1822, Sept. 13.